

Güç ve Teslimiyet Sembolü Olarak Moğollarda Kemer/Kuşak

Belt/Girdle in the Mongols as a Symbol of Power and Submission

Coşkun ERDOĞAN

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters,
Department of History
cerdogan@atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Öz

İç Asya tarihinin siyasi örgütlenmesi içerisinde Moğollar bozkır geleneğinin en önemli halkalarından birini oluşturmaktaydı. Türk-Moğol siyasi ve kültürel yapısı, bütünlük bir çerçeve içerisinde doğmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Bu doğrultuda mitsel öğeler, destansı anlatılar ve kültürel motifler kadim dönemlerden gelen psikik yapıyla zaman içerisinde bahsi geçen toplumlarda zengin bir anlam derinliğine ulaşmıştır. Kemer/Kuşak'ın kullanımı da aynı gelişim seyri içerisinde Türklerden Moğollara taşınarak devam etmiş ve hatta Moğollar bu motifi siyasi ve sosyal alanda güç, iktidar, teslimiyet ve itaat anlamlarını baskın bir şekilde deruhte ederek kullanmışlardır. Daha sonra sembolik anlamlar yüklenen bu tür kültürleşmiş öğeler üzerinden gücün ve teslimiyetin göstergesi olan birçok tören ve ayinler de tertip etmişlerdir. Nitekim Cengiz Han bozkır kültür çevresi içerisinde kabileler halinde yaşayan toplulukların inanç değerlerine saygı duymuş ve onların geleneklerinin koruyucu ruhunu kendi başarılarının temel dayanağı yapmıştır. Cengiz Han ve ardılları arasında kemer/kuşak kullanımı inanç temelli bir düşünce altyapısını özünde taşıyarak siyasi ve sosyal alanda önemli bir sembol olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda onun halefleri Tanrısal iradenin tecellisini ve Altın Urug olarak gücü temsil ederken, kemer motifinin simgeselliğini siyasi alanda etkinleştirmişlerdir. Güç ve iktidarın kaynağı olan Tanrısal iradenin temsili ise aslında figüratif dünyalarında mitolojik inançlarının bir yansıması olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Moğollar arasında şaman elbiselerinde ve onun üzerindeki motiflerde çeşitli işlevselliklerle kemer kullanılmıştır. Bilhassa iradenin teslimi, özgürlüğün sunumu ve itaat olarak inanç dünyasında imgesellik kazanan kemer her daim bu özelliğini içinde barındırarak algılanmıştır. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde kemerin bu simgeselliği Türk ve Moğollar tarafından yayıldıkları alanlara taşınmış ve Müslüman toplumlar arasında da kullanımı yaygınlaşmıştır. Araştırmada kemerin hem siyasi bir simge olarak Moğollarda kazandığı anlam ve törenlerdeki kullanımı üzerinden işlevselliği incelenecek hem de sosyal hayattaki yansımaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moğol, Cengiz Han, kemer, kuşak, tören

Abstract

Within the political organization of Inner Asian history, the Mongols constituted one of the most important links of the steppe tradition. The Turkish and Mongolian political and cultural structure was born and continued its development within an integrated framework. In this direction, mythical elements, epic narratives and cultural motifs have reached a rich depth of meaning in these societies over time, with their psychic structure dating back to ancient times. The use of the belt/girdle continued in the same development process, moving from the Turks to the Mongols, and the Mongols even used this motif in the political and social sphere, with the dominant meanings of power, power, submission and obedience. Later on, they organised many ceremonies and rituals that were indicative of power and submission through such acculturated items that were attributed symbolic meanings. As a matter of fact, Genghis Khan respected the religious values of the communities living as tribes in the steppe cultural environment and made the protective spirit of their traditions the basis of his own success. The use of belt/girdle between Genghis Khan and his successors was used as an important symbol in the political and social sphere, carrying a faith-based thought infrastructure in its essence. At the same time, his successors, representing the manifestation of divine will and power as the Golden Urugh, activated the symbolism of the belt motif in the political sphere. The representation of the divine will, which is the source of power and authority, is actually seen as a reflection of their mythological beliefs in their figurative world. In this regard, among the Mongols, belts with various functions were used in shaman dresses and the motifs on them. In particular, the arch, which has gained imagery in the world of faith as the surrender of the will, the presentation of freedom and obedience, has always been perceived as containing this feature. In addition, throughout the historical process, this symbolism of the belt was carried by the Turks and Mongols to the areas where they spread, and its use became widespread among Muslim societies. In this study, the meaning of the belt as a political symbol in the Mongols and its functionality through its use in ceremonies will be examined and its reflections in social life will be discussed.

Keywords: The Mongol, Genghis Khan, belt, girdle, ceremony

Geliş Tarihi/Received 31.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted 07.03.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 25.03.2024

Cite this article as: Erdoğan, C. (2024). Belt/girdle in the Mongols as a symbol of power and submission. *Current Perspectives in Social Sciences*, 28(1), 137-146.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Bozkır kültür çevresi içerisinde çeşitli imge, sembol veya motifler maddi hayatın unsurları üzerinden işlevsel birçok özellik kazanmış ve bireyin anlam dünyasını zenginleştirmiştir. Ural-Altay topluluklarının bu anlam dünyasında sembol ve motifler birbirine bağlı psikik veya özdeşleşmiş olarak kozmik âlemin sınırlarından doğa içindeki yaşam serüvenine kadar her yönden kutsalın çevresinde şekillenmiştir. Bu noktada dinler tarihçisinin “tarihsel durum”dan öte ele aldığı mit, imge ve simgelerin, aynı zamanda bir araç olarak zamanın içinde değerlendirilmesi gereken tarihi görevi de mevcuttur. Eliade tarihsel sınırlamadan kurtularak mitsel imge ve simgelerin değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (2017a, s. 42). Nitekim bu bir dinler tarihçisinin dışı vurulmuş bir şeyi açıklamadan öte anlamlandırma gayretidir ve insanın keşfi için oldukça önemlidir. Bu noktada bir şeyin başka bir şey veya şeyleri açıklamada ve anlamlandırmada aracı olma durumu söz konusudur. Aracın, araçsal hale gelmesi de o şeyi araçsal kılan yönteminin olmasıdır. Yöntem, aracı işlevsel kılar ki bu noktada araç ve yöntem araçsallığı meydana getiren temel iki unsurdur (Saraçoğlu, 2021, s. 16). İşte bu durumda tarihçi dışı vurulan ve insan hayatını etkileyen imge ve simgelerin işlevsel yönlerini açıklamada görev üstlenmektedir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde birçok toplumda inanç üzerinden oluşan mitler dünyasında insan kendini keşfetmenin sınırlarını zorlamıştır. Ancak belki de Asya bu noktada çok zengin ve mahir bir yapıda olup, doğanın içindeki yaşam tarzının vermiş olduğu saflıkla kendini mistik sınırların içinde çözmek için çabalamıştır. Türkler, Moğollar, Mançular, Tunguzlar ve daha birçok bozkır halkı bu mistik esinlenme serüvenlerini iştahla benimsemiş, kendine ve hayatına katacağı anlamları özümsemekte her zaman bu durumu değerli saymıştır. Nitekim Tengri bilhassa Türk ve Moğol halklarında yaratıcı, düzen koyucu ve müdahil olarak kendini göstermiştir. Bu doğrultuda evren anlayışını da Gök’ün otoritesi altında ve onu katmanlaştırarak açıklamaya çalışmış (gök-yer üstü ve yer altı), nihayetinde bu sistemde kendisinin ve onu yönetenlerin konumunu da belirlemiştir. Konumlanan her unsur, görevi, değeri ve sistem içindeki etkinliğiyle mistik dünyasında yerini bulmuştur. Böylece bozkırda bu maddi ve manevi unsurlar çerçevesinde zengin bir kültür çevresi oluşmuştur.

Türk ve Moğollar bozkır kültür kodlarının taşıyıcı unsurları olarak değerlendirilmelerinin yanı sıra birbirlerinden oldukça fazla etkilenmiş ve bu etkileşimle yeni ve gelişkin mitsel unsurlar yaratmışlardır. Türk kültürü burada temel öge olmakla birlikte, Türkler özellikle Moğolları hem Uygurlar üzerinden hem de çeşitli boylarla konar göçer yapı üzerinden etkilemişlerdir. Nihayetinde Türk mitolojik unsurlar ve onların kültürel izdüşümleri Moğollarda her daim esin kaynağı olarak yaşatılmıştır. İşte bu noktada evren anlayışından dini yapıya, günlük yaşam biçimlerinden manevi hayatın dizaynına kadar hemen hemen birçok noktada iç içe geçmiş izler görülmektedir. Nitekim Moğol toplumsal yapısı ve siyasi süreci içerisinde takip edilebilen kurşak/kuşak/kemer de bunlardan birisidir.

Türk kültüründe kemer, kurşak/kuşak gibi adlandırmalarla giysi ve aksesuar tamamlayıcısı olarak en eski çağlardan itibaren takip edilebilmektedir. Türkler kemeri fonksiyonel yapısı üzerinden maddi ve manevi dünyalarında çeşitli formlarda kullanmışlardır. Kelimenin etimolojisi bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte kemerin isim ve fiil olarak karşıladığı anlam, siyasi ve sosyal kullanımının kökenlerini tespit etmekte kısmen yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda “bel bağı” ifadesi eski dönemlerden itibaren kemeri ifade eden en temel terimdir.¹ Ancak kurşak ve kuşak kelimeleri eski Türkçe’de kemeri ifade eden, isim olarak “kur” ve fiil anlamıyla da “kur-la-mak” yani “bağlamak, kuşaklamak” anlamlarındadır (Ögel, 2000, s. 73). Kur, Kutadgu Bilig (2008, s. 2373)’de “rütbe, derece”; Kâşgarî’de (2007, 450) ise yine “rütbe” anlamının yanında “kuşak, kemer” olarak geçmektedir (Esin, 1980, s. 166). Kelimenin kültür tarihi içerisinde kazandığı birçok anlam olmakla birlikte (Çakır, 2022, s. 149-150), bilhassa “kur’un”, “gur”, “ur”, “uruğ”, “qursa”, “qursak” gibi kelimelerle ilişkisinden onun Türk halk etimolojisinin altında yatan anlamları ortaya koyması ve güç, iktidar bağlamında değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Öncelikli olarak “gur” kelimesinin, başlangıçta “tane, tohum” anlamındaki “ur” kelimesiyle ilgisi olduğu ve q- eklenmesiyle “qur” şeklini aldığı düşünülmektedir. Burada “ur”un anlam genişlemesiyle “şişlik, kabarıklık” anlamlarından “tane, tohum” anlamına gelişme göstermesi ve buradan urı/orı(u-?) “erkek genç, oğul” ve uruğ “tane, çekirdek, tohum, döl, evin” gibi birçok kelimelerin türediği görülmektedir. Ayrıca “uruğ”, “urluq” kelimeleri genelde “tohum, döl, maya” anlamlarında kullanılmaktadır (Sarıkaya, 2007, s. 1515-1518). Burada “kur” kelimesinin etimolojisi üzerinden elde edilen, “asıl, güç, iktidar, erkeklik” gibi siyasi ve sosyal düşünce altyapısına gönderme yapan anlamları, bu kelimenin tarihi olaylarda geçen şekilleriyle değerlendirildiğinde çoğu yönden olguları açıklayabilmeye yardımcı olduğu görülmektedir. Ayrıca onun inanç ve mitler üzerinden kazandığı işlevsellik de toplumsal ve siyasi kullanımlarını açıklamaktadır.

¹ Türklerde kadim dönemlerden itibaren kemerin kullanımı ve çeşitli sembollerle aldığı formları hakkında detaylı bilgi için bkz. Baykuzu, 2013, s. 221-250.

Güç, iktidar ve sistemin göstergesi olarak kemer/kuşak

Büyük bozkır devlet örgütlenmelerinin en önemlilerinden biri olan Moğol Devleti, geleneğin içinden doğmuş yapısıyla ilk başarılarını elde edebildi ve kabileler üzerinde hâkimiyetini bu yönüyle sağlayabildi. Devlet, sonrasında çok geniş coğrafyalara yayılmış olup farklı kültürlerin etkisi altında kalsa da her daim bu geleneksel kodlarını muhafaza etmeye çalıştı. Hatta bu durum devlet içerisinde ideolojik ayrımlara bile sebep oldu. Özellikle Kubilay döneminde görülen hanedan isyanları bu doğrultudadır. Bu geleneksel bozkır devleti, tarihsel birikim içerisinde İç Asya'nın inanç temelli siyasi şekillenmesini döneminin koşulları doğrultusunda parçalanmış bozkır siyasi yapısına en iyi şekilde uygulayabildiği için bu denli hızlı ve başarılı bir şekilde hükmedebilmiştir. Nitekim sistemi oluşturan sac ayaklarını bir bir dizayn eden Cengiz Han, insanların sosyal ve ekonomik gereksinimlerini tespit ederken mahirdi ve bunlara cevap verme yönünde bir itici güç olarak askeri başarılarının arkasına, kültürel mitsel öğelerle süslenmiş, kabile hayatına esin kaynağı olan sembol ve imgelemleri eklemekten de geri durmadı.

Moğol İmparatorluğu'nun bozkırdaki gelişim seyrinde sembollerin giyim kuşamdaki kullanımının ekonomik açıdan ürün çeşitliliğinin artmasıyla yaygınlaştığı bilinmektedir. Dünyanın dört bir yanından gelen emtialar tekstil üretiminin de artmasına sebep olmuştur. Moğollar bu ürün çeşitliliğine eski kozmolojik gelenekleri ve statü sembollerini yansıtmışlardır. Nitekim semboller hiyerarşik yapıyı göstermekle birlikte siyasi ilişkilerin ve yapıların kültürden beslenen ritüellerini yansıtmak için tasarlanmıştır (Bourdieu, 1977, s. 405-407). Bu tasarımlar yaşam tarzlarının elverdiği ölçüde maddi varlıkların çarpıcı, hafif ve taşınabilir olmasıyla da doğrudan ilgilidir. Hareketli yaşam tarzına göre düzenlenmesi gereken bu tasarımlar, ayrıca mistik ve geçmiş ritüelleri sembolize etmeliydi. Bu noktada konar göçer hayatın kültürel dünyasında atlar, silahlar, sırma ve gümüş işlemeli ipekli kumaşlar, başlıklar ve zengin bir şekilde dekore edilmiş kemerler, gücün sembolleri olarak uzunca bir müddet kullanıldı (Allsen, 1997, s. 102-104; Kradin, 2013, s. 174).

Cengiz Han'ın hayatına, Gizli Tarih çerçevesinde bakıldığında onun bir tür kahramanlık serüveninin anlatısı şeklinde olduğu görülür. Tıpkı Yunan kahramanlar döneminin özellikleri gibi mitsel unsurların içine sindirildiği bu anlatı, birçok olağanüstülükler barındırmakla birlikte, düzen koyucu varlık olarak ilkleri yapan, içinden çıktığı toplumu kötünden iyiye dönüştüren ve geliştiren bir özelliktedir. Onun doğumundan yaşam serüvenine ve ölümüne değin bu fevkaladelikler kahraman kimliğine erginlik vermektedir. Böylece bir sistem kuran lider özelliği ile onun gücün zirvesinde, temsil yetkisinde olduğunu gösteren birçok öge de anlatılarda görülmektedir. Kuşak/kemer ise bu anlatılarda ve tarihi kayıtlarda izlendiğinde, aktif, gücü elinde bulunduran ve sistemin bir parçasının göstergesi olarak yer almaktadır. Bazen birçok motifle birlikte görülen kemer, Cengiz Han ve sonrasındaki dönemde her zaman temel öğelerden biri olmuştur.

Bozkır toplumunda insan doğayla, ruhlarla, öteki âlemle ve Tanrıyla bağlantılı bir hayat anlayışı içerisindeydi. Burada bağımlı, birbirine geçmiş birçok maddi ve manevi unsur vardı ve bunlar genelde kutsal olanın etkisi altındaydı. Bu etkiye elbette ki insanın bizzat kendisi de dâhildi. Ayrıca kendisinin de parçası olduğu sistem -bu hem kozmik hem siyasi anlamda olmak üzere- kutsallar üzerinden sürdürülebilmekteydi. Kemerle ilgili olarak Cengiz Han'ın hayatında karşılaşılan ilk anlatı aslında hem siyasi manada güç ve iktidarının temsili hem de mistik bir ayin motifi formundadır. Bu noktada anlatı birinci anlamıyla incelendiğinde, onun hikâyesindeki Tanrısal iradeye karşı tam olarak ilk ritüelinin bu olduğu görülmektedir. Buna göre Cengiz Han'a karşı Merkitler geçmişte Yesügey Bahadır'ın kendi kabilelerden kaçırdığı kadının intikamını almak için bir baskın yaparlar. Baskında Cengiz ihtiyatlı davranarak karısı Börte'nin kaçırılmasına dahi göz yumar ve Burhan Haldun Dağı'na sığınır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 39; Onon, 2001, s. 82). Anlatıda olay bir intikam alma şeklinde gerçekleşirken, Cengiz'in atalarından gelen sistemin koruyucu rolünü üstlendiği de görülmektedir. Bu noktada baskında Cengiz dağa sığınır ki kutsal olan dağın koruyucu ruhundan medet beklenir ve buna da karşılık alınır. Cengiz, Merkitlerin elinden kurtulur ve bir süreliğine saklandığı dağ onun kutsal kurtarıcısı olur. Burhan Haldun Dağı'nın bu alicenaplığına -anlatıda yoğun orman ve yılanlardan bahsedilerek dağın ona lütufta bulunmasına gönderme yapılır- karşılık Cengiz gücünün ve iktidarının sembolü olan kemerini boynuna asar ve başlığını çıkarır. Bu durumu Vladimirtsov teslimiyet olarak yorumlar ve kemerin bağımsız bir iradeye gönderme yaptığını ifade eder. Nitekim ona göre kemerini çözmesi ve başlığını çıkarması bir tür selamlama ritüeli olarak kutsala karşı teslimiyettir (1950, s. 27). Ancak Roux bunun sadece teslimiyet göstergesi olmadığını, aynı zamanda gücünü, iradesini, yetki ve haklarını Tanrısallığa sunmakla ilgili olduğunu belirtir (1975, s. 50). Burada kemerin bir nevi güç ve iradeyi temsil ettiği görülmektedir ve Cengiz kurtulmasını sağlayan kutsala, onu var eden unsurların imgelemi olan başlık ve kemerini çıkarmakla mevcudiyetini sunmuş olur.

Yukarıda görüldüğü üzere gücünü, iradesini sunma ritüeli yaşanmıştır. Aslolan varlığını mutlak varlığın karşısında yok sayma ve kaderine etki eden olayla birlikte ona yaşama şansını veren Tanrısal iradeye karşı bir boyun eğme söz konusudur. Nitekim kemer çözme ve boyna atma ritüelinin siyasal manadaki karşılığı daha sonraki Müslüman coğrafyada da görülmektedir ve bir nevi boyun eğme ve üstün iradeyi kabullenme şeklinde tezahür etmiştir. Muzafereddin Sad b. Zengi'nin yerine görevlendirilen

Ebu Bekir'in atanma töreninde emirler kemerlerini çözüp boyunlarına atarak onu atabeg olarak kabul etmişlerdir. Yine Abbasi Halifeliği döneminde Türklerin yaşadığı Sâmerâ bölgesinde şehre yeni atanan vali, kale kapısı önünde kemerini çözerek boynuna atmış ve dua etmiştir. Halk da onun bu seremonisini izlemiştir ki aslında o yetkilerini aldığı Sultan'ın karşısında yaptığı ritüeli tekrarlamıştır (Roux, 1975, s. 53-54).

Moğollarda kemerin gücün ve sistemin içindeki yerinin tespitini göstermesi bakımından en net örnek Cengiz Han'ın kardeşi Kasar ile yaşadığı çekişmede görülür. Ancak bu olayı tahlil etmeden önce Kasar'ın devlet içerisindeki konumunun belirlenmesi önemlidir. Nitekim sistem içindeki konumu onun itibarı, gücü ve iradesiyle doğru orantılı olup, bunların elinden alındığı kemerinin çözülmesi ise sonuç olarak meseleyi çözüme kavuşturmaktadır. Cengiz'in etrafında ilk defa kabilelerin birleşmeye başladığı zaman görev taksimi yapılırken Gizli Tarih'in vermiş olduğu bilgiye göre Kubilay, Çilgutayı ve Harhayi-tohuranla birlikte Kasar'a kılıç kuşanma hakkı verilmiştir. Cengiz, onları "düşmanların başlarını ve göğüslerini parçalayınız" diyerek onurlandırmıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 59; Onon, 2001, s. 104-105). Bu durum Kasar'ın askeri yapıdaki konumunu ortaya koymaktadır. Kasar'ın mevkiini gösteren bir diğer olay ise Cengiz Han ve Camuka arasındaki ayrılık sürecinde kabile beylerinin Cengiz etrafında gelip birleştikleri dönemde verdiği ziyafette görülmektedir. Ziyafette ilkin kadehlerin sırasıyla Cengiz Han'a, Hölün Eke'ye, Kasar'a ve Saça Beki'ye verildiği görülür. Bu durum Kasar'ın mevkiini göstermesi bakımından önemlidir ki aynı ziyafette kadeh sunumunda kendilerinden önce Saça Beki'nin eşine içki verildiği için Aşçıbaşı Şikiur ile Horiçin ve Hurçin arasında tartışma yaşanmış hatta kavga çıkmıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 62; Onon, 2001, s. 110-111). Yine bir diğer olay da Cengiz'in Kasar'a olan güvenini ve onun yetkisini gösterir ki buna göre Kerait hükümdarı Vang Han ile savaşmadan önce Cengiz Han'a en büyük destek Kasar'ın yaptığı faaliyetlerle olmuş ve Vang Han'ın elçisinin geldiği sırada Cengiz Han elçinin Kasar'a götürülmesini isteyerek "o ne yapılacağını bilir" demiştir. Kasar ise böyle kritik bir dönemde elçinin kellesinin vurulmasını emrederek oldukça büyük bir sorumluluk almış ve Vang Han ile savaşın kaçınılmaz olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca Kasar'ın ordunun esas kuvvetlerinin başında olduğu görülmektedir ki Naymanlara karşı yapılan mücadelede Cengiz bu görevi kendisine vermiştir. Nitekim bu bölüm Gizli Tarih'te anlatılırken Camuka, Kasar'ın ne kadar güçlü, mahir, iyi ok kullandığı gibi meziyetlerini saymakla bitiremez (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 107-108; Onon, 2001, s. 161).

Kasar'ın devlet içindeki konumu ve Cengiz'in hayatındaki önemi çocukluğundan itibaren takip edilebilmektedir. Bu durum Cengiz Han'ın 1206 kurultayından sonra devlet içindeki güçleri bir dengeye alma ve hanedan içerisindeki dengeleri koruma adına yaptığı düzenlemeler sırasında değişmeye başlamıştır. Yani Kasar'ın gözden düşmeye başladığı dönem veya Cengiz'in kurgulamaya yeni başladığı sistem içi denge açısından oluşan süreç, 1207'deki görev taksimi ve hanedana verdiği timarlar esnasında olmuştur. Bu taksimatta önceden sistemin bel kemiğinde yer alan ve birçok savaşta ordu komutanlığı görevinde bulunan Kasar'a dört bin asker verilmiştir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 161-162; Onon, 2001, s. 224-225). Nitekim Cengiz, Coci ve Temüğe Otçigin'e onar bin, diğer oğullarına beşer bin asker verirken, Kasar'ın bunlardan daha az bir güce layık görülmesi onun sistem içindeki mevkiinin düşürülmesine işaretler. Aslında onun yetkilerinin alınmasına ve itibarının düşürülmesine sebep olan olay da bundan sonra olmuştur.

Bahsi geçen olayda Cengiz ve Kasar'ın annesi olan Hölün Eke de sistemin dışına itilmeye çalışılanlar arasındadır ve bu durum Kasar ile Hölün Eke'nin birlikte hareket etmelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda Kasar ve annesi kendilerine hanedan içinde görülen muameleden dolayı rahatsızlardı ve ayrıca olayın bir tarafında ise Mönglik ve oğlu Kököçü de (Tebtenggeri) vardı. Kököçü devletin kuruluş aşamasından itibaren bir şaman olarak dini boyutta etkin olan bir kişilikti ve etrafındakilerle birlikte devlet içinde mühim bir güç elde etmişti. Kasar bir gün Kököçü tarafından yanındakilerle birlikte hakarete uğradı ve hatta dövüldü. Bu durumu Cengiz Han'a anlatan Kasar, ondan beklediği samimiyeti ve desteği göremedi. Bu sırada Kököçü ise Cengiz Han'a gelerek "Tengri'nin ona bir dönem Cengiz'in, bir dönem ise Kasar'ın hüküm süreceğini" söylediğini aktardı ve "ondan önce davranarak bu tehlikeyi ortadan kaldırması gerektiğini" söyledi. Bunun üzerine Cengiz Han harekete geçti ve Kasar'ı yakaladı. Aynı esnada Kököçü, Hölün Eke'ye giderek Cengiz Han'ın Kasar'ı yakalamak için onun üzerine gittiğini haber verdi. Kasar yakalandı, başlığı çıkarıldı ve kemeri çözüldü. Sorguya çekilmek için Cengiz Han'ın huzurunda tüm güç ve yetkisinden arındırıldı. Hölün Eke geldiğinde duruma müdahale etti ve Kasar'ın kemerini beline bağladı, başlığını taktı ve Cengiz Han'ı tekdi etti. Cengiz Han annesini üzdüğü için özür dileyerek onun yetkilerinin kendisine verileceğini ifade etti. Ancak Cengiz Han, Kasar'ın adamlarının iade edileceğini söylese de annesinden gizli olarak ona on bin değil dört yüz adam verdi (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 163-164; Onon, 2001, s. 226-227).

Kemer çözme ve başlık çıkarma eylemi bu olayda görüldüğü üzere Türk-Moğol bozkır geleneği çerçevesinde cereyan etmiştir. Bu duruma tarihçiler siyasi ve bireysel hak ve özgürlük bağlamında farklı yönlerden bakmışlardır. Vladimirtsov, Cengiz Han'ın iktidarı olanca kiskançlığı ile elinde tuttuğunu ve bu noktada Kasar'ı yakalatıp, başlığını çıkarma ve kemerini çözdürmesini onun özgürlüğünün elinden alındığının bir göstergesi olarak yorumlamıştır (1950, s. 66). Grousset, bu olayın askeri bir

mahiyette olduğunu, başlık çıkarma ve kemer çözmenin kumandanlık alametlerine işaret ettiğini ifade etmektedir (2015, s. 227). Kemerin bir askeri alamet olduğu algısı, T'ang Hanedanlığı döneminden itibaren Çin'de Türk kemerlerinin görülmesi ile başlar ve Çin kaynaklarında memurların kullandığı kemerler derece derece farklılık gösterirdi (2013, s. 223). Ayrıca İran destanlarında kemer üzerinden sivil ve asker ayrımının yapıldığı bilinmektedir (Firdevsî, 2019, s. 269). Roux, bu eylemin Moğol tarihinin özgün olaylarından birisi olduğunu ve Türk geleneklerinden geldiğini ifade eder. Ona göre Kasar'a uygulanan muamele cebridir, hatta şapkası ve kemeri yırtılarak çıkarılır ve bir Tengri'ye değil bir kişiye -Cengiz Han'a- zorla baş eğdirilme söz konusudur. Ancak kemerinin çözülmesi ve şapkasının çıkarılması karşısında Kasar itaatkâr davranmamış direnmiştir. Bu da yapılan ritüelin onun özgürlüğünden daha çok siyasi, sosyal ve dini sistemin içindeki konumundan dışlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca Roux, Kasar'ın maruz kaldığı bu durumun tam tersi yani kendi isteğiyle ve bir tür tören olarak bunun Moğollarda ölen hükümdarın yerine gelen yeni yöneticiye karşı yapıldığını, ölen hükümdarın başlık ve kemerinin çıkarılarak yenisine giydirildiğini kaydeder (1975, s. 57). Kasar olayında görüldüğü üzere, sistemin bir tür parçasıyken onu yetki ve sorumluluklarını elinden alarak pasif bir hale getirme, düzenin dışında kaldığını gösterme vardır. Nitekim sistemin içinde olmanın güç ve iktidarla ilgili olduğu kadar onursal bir anlamı da vardı ve bu bozkır yönetici elitlerinde vazgeçilmez bir unsurdur. Yine bu durum siyasi olarak Cengiz'in tüm makamları bir Tanrı gibi alıp-verme yetkisinin var olduğunun da bir göstergesiydi ve şapka-kemer ikilisi kutsal öğeler olarak dini mahiyetten reel siyasetin içinde anlam bulmuş semboller haline gelmişti.

Gücün sembolü olarak görülen kemere ait Gizli Tarih'te geçen bir olay yine bu durumu başka yönden açıklar niteliktedir. Uygur İdikut'u, Cengiz Han'a elçi gönderir ve ona han olmasından dolayı memnuniyetini bildirir. İdikut, Cengiz Han'a hitaben şunları söyler; "Cengiz Han bana emrederler mi? -Altın kemerinizin bir halkasını/Kırmızı elbisenin bir ipliğini, acaba bana lütfederler mi? Senin beşinci oğlun olarak bütün gücümü sana hasretmek isterim." Cengiz bu durumdan çok memnun olur ve hatta kızı Al-altun'u ona verir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 159; Onon, 2001, s. 221-222). Burada görüldüğü üzere Cengiz Han'ın gücüne gönderme yapılan motif kemerdur. Nitekim Cengiz'in gücünün kutsal olduğu ve Tanrısal iradenin tecellisinin sembolü olarak kemerine gönderme yapıldığı aşikârdır. Ayrıca siyasi açıdan burada oğul mesabesinin belirtilmesi de önemli olmakla birlikte, Uygurlarda İdikut'un kutsanmış olan anlamından gücünün kendinden daha yüce olana hasredilmesine de atıf yapılmaktadır. Yine maddi kültür açısından altın da otorite ve dayanıklılığın simgesiydi. Nitekim kemerler üzerinde altından yapılmış zoomorfik tasarımlı kemer plakları her daim göçebe elitlerinin iradi yapılarını temsil etmekteydi (Biran, 2015, s. 4).

Kemer veya kuşağın Moğollarda siyasi törenlerde gördüğü vazife yine mistik temelli bir din ritüelinin bu alana taşınmasını içinde barındırarak icra edilmekteydi. Bunun en güzel örnekleri Ögedey, Göyük ve Möngke'nin tahta çıkış törenlerinde görülmektedir. Ögedey, Cengiz Han tarafından vâliht ilan edilmişti, ancak kurultayın toplanarak bunun onanması gerekmektedir. Bozkır geleneğinde dikey (babadan oğula) ve yatay (abiden kardeşe) veraset usullerinin her ikisi de kan bağı sistemi içerisinde meşruydur. Ancak buna rağmen hem büyüklerin hem de siyasi elitlerin onayının alınması için yarı dini mahiyette bir tören yapılması, hatta altında siyasi çekişmelerin, tımar bölüşümlerinin ve daha birçok meselenin halledildiği "ikna dönemi" denilen belli bir sürecin de yaşanması gerekmektedir (Roux, 2001, s. 251). Bu bağlamda kaynaklarda Ögedey'in tahta çıkış töreni anlatılmaktadır. Buna göre törenin ilk aşamasında Ögedey tahta çıkmayı kabul ettiğinde Moğol hanedan üyeleri ve noyanlar kemerlerini çözüp boyunlarına astılar. Aynı şekilde kemer çözme ritüeli üç kağanın tahta çıkış töreni öncesinde de gerçekleştirilmiştir (Cüveynî, 1988, I, s. 217, 268; III, s. 23; Rashiduddin Fazlullah, 1998, II, s. 312, 393, 402). Törenin ilk aşamasında yapılan bu ritüelde hanedan üyeleri ve noyanlar güçlerinin sembolü olan kemerlerini adeta Tanrısal bir iradeye karşı gösterilen tavırla mistik altyapılı bir saygı göstergesiyle çözmüşlerdi. Böylece yeni gücün onlara vereceği tüm görev ve yetkiler doğrultusunda iradelerini tekrar sergileyeceklerini göstermekteydiler. Elbette burada bir teslimiyet ve özgürlüklerini hükümdarın iradesi karşısında yok sayma vardı. Bundan sonra onların geleceklere ve sistem içerisindeki konumları kağanın ellerindeydi.

Tahta çıkış töreninin ikinci aşamasında da yine ritüelin içerisindeki temel öğelerden biri kemerdur ve bu durum özellikle Ögedey'in tahta çıkış töreninde müşahade edilir. Bu aşamada kemer tam anlamıyla ruhani boyutta düşünülerek işlevselliği sağlanır. Buna göre Ögedey'e tazim sunumundan sonra tahta çıkarılma işlemi gerçekleşir. Kaynaklarda farklılık arz etse de Çağatay sağ elinden, Toluy sol elinden tutarlar ve amcası Temüğe Otçigin de kemerinden tutarak Ögedey'i tahta oturturlar (Boyle, 1971, s. 31; D'ohsson, 2006, s. 71). Törenin bu ikinci ayağındaki ritüelde Otçigin'in kemerden tutması birkaç yönle önemli bir hadisedir. Tahta çıkan kişinin kemerinin öncelikli olarak, onun gücünün temsili bir işareti olduğu gösterilmektedir. Nasıl ki bir kişinin kemerini almak onun işlevselliğini ortadan kaldırmaksa, ona kemer takarak kutsamak da onu aktif ve işlevsel hale getirmektir. Burada Temüğe Otçigin'in kemeri tutması Otçigin'in Moğol siyasasında elde etmiş olduğu konumla alakası vardı. Kutsama jesti olarak değerlendirilen bu ritüel, Otçigin'in geçmişte Baş Şaman olan Kököçü'yü belini kırarak öldüren kişi olması sebebiyle kutsamayı hakkettiğine ve diğer hazirunun hepsinden daha çok manevi güce sahip olduğuna işaret

etmekteydi (Roux, 1975, s. 61). Ayrıca Otçigin, ateş beyiydi ve Yesügey Bahadır'ın ocağının temsilcisi oydu. Elbette ritüelde Çağatay ve Toluy'un rolleri de önemliydi. Burada aslında sağ elinden tutan Çağatay idari yapıyı temsil ederken sol elinden tutan Toluy askeri kanadı temsil etmekteydi ve netice itibarıyla kemeri tutan Temüğe Otçigin ise asıl gücün, sistemin temel unsurunun, iradenin ve ruhaniyetin temsilcisiydi.

Kemer kullanımı siyasi bağlamı itibarı ile yiğitlik, bağlanma, itaat ve sadakat gibi birçok sembolik güç taşımakta ve bu çok eski dönemlere kadar dayanmaktaydı. Aynı zamanda bu kullanım, İran'a taşınmış ve oradan da Müslüman toplumlar arasında benimsenmiştir. Genelde altından yapılan kemerler değerli taşlarla, incilerle süslenmiş, ipekli kumaşlar kullanılmış ve bunlar özenli bir işçilikle yapılmışlardır. Moğollar da bu şekilde deruhte ettikleri gelenek unsurunu, özenle korumuş ve kendilerinden sonra gelenlere taşımışlardır (Allsen, 2019, s. 69). Moğol kemerlerinde Moğol kurumsal yapısı içerisinde eski örf ve geleneklerin, mistik ayin etkilerinin, sosyal yaşamı düzenleyen doğadan alınan esinlenmelerin ve daha birçok öğenin etkisi olduğu görülmektedir. Sistem içerisinde tören ve bazı özel durumlarda görülen yukarıdaki anlatılar gücün, etkinliğin, aktif olabilmenin, Tanrısal iradeye eklenmiş olarak dünyadaki konumun belirlenmesi gibi birçok yönden değerlendirmelerin göstergesi durumundadır.

Teslimiyet-itaat sembolü olarak sosyal ve dini hayatta kemer/kuşak

Teslimiyet ve itaat sembolü olarak kemer, işlevsel olarak kullanıldığı Türk ve Moğol topluluklarında farklı ritüellerde görülmektedir. Bu durum siyasi bir teslimiyet ve itaat altına alma merasimlerinde, yukarıda da görüldüğü üzere tahta çıkış törenlerinde, Tengri'ye yakarış ayinlerinde, şamanların esime seanslarında, yeniden doğuşu sembolize eden daha birçok ayin ve ritüelde önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerde başlığını çıkarıp koltuğu altına almak, kemerini çözüp boynuna asmak, galibin silahı altından geçmek kadim dönemlerden itibaren takip edilen teslim ve itaat sembolleridir. En yaygın şekilde görülen mağlubun huzura alınırken kemer çözme ve silahlarıyla birlikte onu boynuna asması, oldukça mühim bir seremonyeydi ve hatta İslamiyet'i kabulden sonra dahi devam ettirildi.² Yukarıda bahsedildiği üzere Moğollarda da tahta çıkış törenlerinde bu teslimiyet ve yeni hükümdarın ellerine kaderini sunma töreninde kemerlerin çözülerek boyna asılması siyasi sembol olarak değerlendirildiği gibi teslimiyetin de bir işaretiydi. Roux bunun aynı zamanda Moğolların yeniden doğuş mitiyle ilgisi olduğunu öne sürer ve kemer çözme veya kemerinden tutarak tahta çıkarmanın yeniden doğuşa gönderme yapılarak başka bir insan olma durumuna, kısmen hulûl inancına benzediğini söyler. Nitekim bu durumun Türklerde ve Moğollarda var olan, ergenliğe geçişte, evlat edinme filinde ve göğün oğlu olma ritüeli olarak tahta çıkma törenlerinde kaydedildiğini ifade eder (1994, s. 141-142).

Cengiz döneminde kemerin bir teslimiyet sembolü olarak izlendiği ilk olay Merkitler karşısında onun Burhan Haldun Dağı'na sığınması ve sonrasında yaptığı ritüelde gözlenir. Yukarıda da tahlil edildiği üzere burada Cengiz kurtuluşuna vesile olan dağı kutsar, başlığını çıkarıp kemerini boynuna asar ve tüm yetki ve sorumluluklarından arınarak, ilk, pasif ve itaatkâr hale benzemeye çalışarak tazimde bulunur. İkinci ve aslında Tengri'ye karşı bir teslimiyet ayini olarak gördüğümüz Cengiz Han'ın savaş öncesi yine bir tepeye çıkarak (bazen de çadırda) yaptığı ritüellerde, eski dönemlerin mitolojik unsurları daha iyi takip edilebilmektedir. Cengiz Han'ın bu ritüeli Çin ve Batı seferlerinden önce olmak üzere iki kere yaptığına yönelik kaynaklarda bilgi mevcuttur. Buna göre Batı Seferi'nden önce Cengiz Han yüksek bir tepeye çıkarak kemerini çözüp, başlığını çıkarır ve Tengri'ye üç gün üç gece ayinde bulunur.³

Kemer çözmenin buradaki gayesi tüm yetki ve sorumluluklarından arınarak ilk haliyle Tengri'nin huzurunda bulunmaktır. Nitekim Tengri'nin iradesi her şeyin üstündedir ve ona bu aktif yetki işlevselliğini veren de odur. Cengiz Han'ın düşüncesine göre zaten kendisi Tengri tarafından seçilmiş kişidir ve ona yardım etmesi gerekmektedir, zira Tengri'nin yeryüzündeki düzenini sağlayacak olan kendisidir (Vladimircov, 1950, s. 73). Gök Tengri inancında düzeni kuran Tengri'dir ve kozmik düzen onun tasarrufundadır. Toplumsal örgütlenme de bunun içine dâhil olmakla birlikte insanların yazgısı Tengri'ye bağlıdır. Burada Tengri'nin belirli bir mekânı yoktur, bütün evren Tengri'nin evidir. Ayrıca Tengri her şeyi bilendir Moğollarda yemin edilirken "Gök bunu bilsin!" denilmesi buna bir göndermedir (Eliade, 2017b, s. III, s. 14-15). Cengiz Han aslında tazim töreninde intikam için bir yakarıшта bulunurken bir beklenti içerisinde ve halk, gelecek işaretlerle hem Tengri'nin izin verip vermediğini hem de

² Bunun çeşitli örnekleri vardır. Baburname'de geçen Kalat Kalesi Savaşı'nda mağlupların silahlarını boyunlarına asarak günahlarının bağışlanmasını sağladıkları anlatılmaktadır (Babur, 1987, II, s. 172). Yine Selçuklu dönemi teslimiyet alametlerinden olan boyna kefen asma, eski dönemlerdeki boyna kuşak asma âdetinin İslamlaşmış hali olarak değerlendirilmektedir. Alaeddin Keykubad'ın karşısına çıkarken Seyfeddin Ayaba'nın kefeni kucağından çıkarıp boynuna asması bu minvaldedir (İbn Bibi, 2020, s. 230; İnan, 1998, I, s. 331).

³ Kaynaklarda muhtelif şekillerde anlatılan olayın seyrindeki en önemli unsur çalışmamız bakımından ritüeldeki teslimiyet sembolleridir. Olayın farklı şekillerde geçtiği kaynaklar için bkz. Cüveynî, 1988, I, s. 137; Abû'l-Farac, 1999, II, s. 482; Reşîdü'd-din Fazlullâh, 1362, I, s. 344; Rashiduddin Fazlullah, 1998, I, s. 234-235; Şebânkâreî, 1394, II, s. 233; D'Ohsson, 2006, s. 95; Vladimircov, 1950, s. 92.

hükümdarlarının Tengri önündeki konumunu müşahade etmekteydiler. Nitekim Cengiz ne kadar samimiyetle yakarması gerektiğinin bilincindeydi ve buna bağlı olarak gelen her başarı da onun Tengri ve toplum karşısındaki yerini her seferinde daha çok yükseltiyordu.

Ritüelde dağ kültü de oldukça önemli bir unsur olmakla birlikte sadece Orta ve Kuzey Asya'da değil hemen hemen dünyanın her yerinde görülen bir imgedir. Bu inanış "Dünya Merkezi" düşüncesinden kaynaklanmaktaydı ve simgesel olarak gökle iletişim buradan sağlanmaktaydı (Eliade, 2017b, III, s. 17). Anlatılarda "tırmanma veya yükselme" mutlak gerçeğe yaklaşılmasını simgeler ve düalist duyguları içinde barındırır (Eliade, 2017a, s. 61-62). Ayrıca Tibetlilerde dağ Tanrısı Anyesrmachen vardı ve onun evrendeki yeri dağ üzerinden bir kişileştirilme ile anlam kazanmaktaydı. Bir Tibet şarkısında Anyesrmachen'ın erken dönem ikonografisine dair izler yer almakta ve dağın bir insan bedeninin uzuvları gibi betimlenerek, dağlardaki sisler ve bulutlar onun kemeri olarak düşünülmekteydi (Jisheng, 2001, s. 350-351). Nitekim burada bir sınır belirtir gibi dağın çıplak bir kişinin bedeninde kemer imgesiyle alt-üst ayrımı yapıldığı gözlemlenmektedir.

Teslimiyet elbette inanç temelli yönüyle şamanların dünyasında çeşitli imgelerle gösterilmiştir ve şamanın kıyafetleri işlevsel sembollerle doludur. Şaman giysi ve eşyaları, esrime, rit ve ayin tekniklerinde çok çeşitli değerleri temsil etmektedir. Şamanın giysilerindeki her bir şeyin amacı, onun insanüstü bir varlığa dönüşmesi, bir özden başka bir öze aktarıldığının gösterilmesidir (Eliade, 2018, s. 221). Giysilerde yer alan tüm motif ve eşyalar bir simge ve imge zenginliğini barındırır. Şamanın esrimesinden yer altına inişine veya başka bir hale dönüşüne hizmet ederler. Şamanlıkta görülen kıyafetlerdeki bu zengin ve dünyanın her yerine yayılmış olan simgesel anlam kazanma durumu, Altay Şamanizm'inde de oldukça yaygındır. Şamanların kıyafetlerinde kemerlerin kullanımı, davul kadar ön plana çıkarılıp incelenmemişse de başlık ve kemer de önemli şamanik nesnelere. Goldlar, Tunguzlar ve Mançular arasında şaman kıyafetleri içerisinde kemer kullanımı gözlemlenmektedir. Hatta bazı Eskimo kabilelerinde çıplak beden üzerine kemerin takıldığı görülür (Roux, 1975, s. 63; Eliade, 2018, s. 197). Çalkan Türklerinde de karmaşık şaman kıyafetleri yerine beyaz keten cübbe ve kırmızı veya beyaz kemerler takıldığı görülür (Alekseyev, 2013, s. 222). Ayrıca şamanların göğe yükselme "sırma erme" ritüellerinde bir yol olarak sembolleşen "Gökkuşağı" mitinde şamanın davulunun üstündeki gökkuşağı figürüne köprü denilir. Türklerde de buna köprü denildiği, Yurak-Samoyedlerde ise kemer olarak ifade edilerek göğe yükselmede köprü imgesini temsil ettiğine inanılırdı. Eğer şamanın özel kıyafeti yoksa ritüeli sadece bir davul, külah ve kemerle de yapabilmeydi. Nitekim göğe yükselme ile şamanlar gökle yer arasında bir köprü oluşturlar ve bu Tanrıların yolu anlamına gelirdi (Eliade, 2018, s. 182-183). Görüldüğü üzere şamanlarda kemerin anlamı siyasi ve sosyal hayatın içerisinde olduğu gibi sadece teslimiyet sembolü değildir. Burada başlık ve kemerle şaman görevini yerine getirme, hareket imkânına sahip olma durumuna geçmektedir. Aynı zamanda bunların olmayışı veya ortadan kaldırılması ise özgürleşmek, dışlanmak anlamlarına gelmemektedir ki bu durumda şaman neyse o olma haline dönmüş olurdu (Roux, 1975, s. 63).

Moğollar içerisinde farklı geleneklere sahip kabileler mevcuttur. Ak Moğollar olarak bilinen ve Çin'de yaşayan Monguorlar içerisinde şaman inancını devam ettiren gruplar hâlâ mevcuttur. Monguor şamanları uzun siyah bir elbise giyinir ve belin etrafını birkaç kez saran bir kuşak bağlarlar. Bu kuşaklarını ayin yaparken yani onların inanışlarına göre Cennete ve ruhlara saygı taziminde bulunurken çıkarmazlardı. Ancak Ordos Moğolları arasındaki şamanlar yılda dört kez kuşaklarını çıkarır ve güneşe karşı secde ederek ayin yaparlardı. Tıpkı Cengiz Han'ın ayinlerinde kemerini boynuna astığı gibi. Ordos Moğolları arasında kemerin sosyal hayata da yansıdığı görülür. Buna göre Ordoslar arasında düğün günü eğer damat hastalanırsa, gelin damadın kemeriyle evlendirilirdi. Ayrıca kabileden bir kadın herhangi bir misafirle ilişkiye girerse onun kemerini ister ve adını sorardı. Eğer kadın hamile kalırsa tören tertip edilir kemerle evlendirilir ve çocuğuna da erkek olursa misafirin ismi konurdu (Schram, 1957, s. 82-83). Bir güç ve erillik simgesi olarak görülen kemer, Ordos Moğollarının imgelem dünyasında bilhassa yaşam kaynağını temsil eden unsur olarak algılanmaktaydı. Bozkırda kemerin sosyal hayat içerisinde kutsalın üzerinden kültürleştiği bu örnekle de görülmektedir.

Türklerde ve Moğollarda "ant" yani yeminleşmek, "kardeş olmak ve şüpheli ortadan kaldırmak" anlamlarına gelmekteydi.⁴ Bu yeminleşme bozkırda önemli bir tören haline getirilerek icra edilmekteydi ki farklı şekillerde ant içme törenleri mevcuttu (İnan, 1998, 1I, s. 331-334). Karşılıklı yapılan bir tören haline getirilen "ant"laşma Moğollarda da görülmüş ve Cengiz Han ile Camuka'nın birbirlerine ant içmeleri önemli bir olay olarak *Gizli Tarih*'te anlatılmıştır. İki bozkır çocuğunun küçük yaşta birbirlerine aşık kemiği vererek yaptıkları törenle ant içmeleri onların kaderlerinin birleşmeleri anlamına geliyordu. Bu yeminleşme töreninin Cengiz Han ile Camuka'nın birer lider olarak kendilerini ispat etmelerinden sonra tazelenme ihtiyacı duyulmuş olacak ki onlar antlarını yenilemişlerdir. Yapılan törende Cengiz Han, Merkitli Tohto'a'dan aldığı altın kemeri

⁴ Türklerde ant içme törenlerinde kemerin kullanımı hakkında bkz. Esin, 2001, s. 125; Baykuzu, 2013, s. 222.

Camuka'nın beline bağlamış ve onu yine Tohto'a'dan aldığı siyah yeveli atına bindirmiştir. Camuka da Merkitli Dayir-Usun'dan aldığı kemeri Cengiz'in beline bağlamış ve onu Dayir-Usun'dan aldığı kır bir ata bindirmiştir. Böylece iki lider aralarında yeniden ant tazelenmiş ve sevgilerini birleştirmişlerdir (*Moğolların Gizli Tarihi*, 2010, s. 52-52; Mostaert, 1950, s. 341). Görüldüğü üzere Türklerde de adet olan ant törenlerinde kemer hediye etme önemli bir sembol olarak Moğollarda da kullanılmıştır. Cengiz ve Camuka'nın töreninde düşmanlarından aldıkları kemerleri birbirlerinin bellerine bağlayarak sunmaları, iki kadim dostun güven tazelenmesi olarak karşdakine "bel bağladığı" anlamına gelmekteydi.

Bu tür kemer hediyeleşmesi Buretler'de de görülür. Buretler evlendirme törenlerinde birbirlerine kuşaklarını vererek dünür olduklarını ilan etmekteydiler (İnan, 1998, I, s. 328). Yine Kubilay döneminde hediyeleşme aracı olarak kemerin kullanıldığı görülmektedir. Onun İlhan Argun'a gönderdiği elçiler dönüşte Argun'un kendisine gönderdiği değerli elbise ve kemerleri takdim etmişlerdir (Allsen, 2001, s. 72). Aynı şekilde Argun ve Geyhatu dönemlerinde eyalet valileri kişisel kazanç elde etmek için hazineye mücevherli kemerleri hediye olarak gönderiyorlardı (Allsen, 2019, s. 113-114).

Sonuç

Moğol devlet yapısı tarihsel açıdan hem kendinden önceki geleneğin bir devamı hem de mevcut koşullarının gerekleri üzerinden çok yönlü bir şekilde incelenmeye ihtiyaç duymaktadır. Böyle bir güce erişebilmeyi sadece vasati ölçüde askeri ve idari sistemle açıklamak oldukça yüzeysel bir değerlendirme sunacaktır. Nitekim devleti başarıya ulaştıran dinamikler kendi içerisinde, faydayı temel alarak siyasi, sosyal ve kültürel unsurlar üzerinden şekillenmiştir. Bu doğrultuda ne katı bir gelenekçi anlayış veya tam tersi olan ne de yenilikçi reformist anlayışlar Moğol yapılanmasını tek başına açıklar. Bu minvalde her dinamik, sembol, motif, ritüel ve daha birçok unsurun Moğol toplum hayatında bulunduğu anlam ve kazandığı işlevsellik derinlemesine incelenmeyi gerektirmektedir. Ayrıca bu noktada eldeki verilerin ki özellikle Gizli Tarih ve ona bağlı anlatılar, Moğol siyasi ve toplumsal gelişimini oldukça efsanevi bir karakterde ele almaktadır. Bu noktada bu anlatıların bir bir ayıklanarak bilgiye dönüştürülmesi öncelikli olarak sembollerin açıklanması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Moğol inanç temelli siyasi ve sosyal hayatında anlam bulan unsurlardan biri olan kemerin yukarıda vurgulanan doğrultuda sembolik açıdan kazandığı anlamlar oldukça önemlidir. Moğol kültürüne etki eden temel yapı olarak Türklerde kadim dönemlerden itibaren kullanılan kemer, bozkır geleneğinin ritüel zenginliğinin göstergesi olarak Cengiz Han ve ardılları tarafından da kullanılmıştır. Görüldüğü üzere ilk olarak mistik kabile hayatında sembolik karakteri olan kemer, temelde güç ve teslimiyet kavramları üzerinden anlam kazanmıştır. Animist inancın yansımalarından kozmik âlemin algılanışına, erillik olgusundan toplumsal duyarlılığa etki etmeye kadar birçok yönden altında anlamlar barındıran kemer, siyasal açıdan aktif olmayı, gücün temsiliği ve iktidarın düzen koyuculuğu üzerinden sistemin başat rolünü simgelemiştir. Cengiz Han anlatılarında da bu yönleriyle kemer, onda bir irade simgesi olarak algılanmış ve onun bozkır algısındaki Tanrısal gücün temsili olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Moğol toplumsal yapısında en etkin inanış elbette ki Şamanizm'di ve şamanlar doğayla iç içe geçmiş yaşam tarzının bir nevi mistik tarafını oluşturmaktaydı. Aynı zamanda evrenin düzeninin bir izdüşümü algısı ile hayatındaki olağanüstülükleri anlamlandırmaya çalışan bozkır insanı, simge ve semboller üzerinden iki âlem arasında bir iletişim kurmaya çalışıyordu. Bu bağlamda açıklayamadığı şeylere yaklaşımda veya gücünün yetmediği için düzeni kabullenmesi gerektiğinde bu semboller dünyası onun ruhunu aydınlatmaktaydı. Kemere yüklediği teslimiyet anlamı da bu minvalde gücün karşısında verdiği bir tür erginleşme olarak görülmekteydi ki böylece kendini adadığı kutsalın alanında huzur bulmaktaydı.

Kemer görüldüğü üzere bir yanıla gücü ve aktifliği temsil ederken diğer yanıla itaati ve pasifliği temsil etmekteydi. Aslında bu durum bozkır insanının evreni algılayış biçiminde mevcut olan düalist anlayışından kaynaklanmaktaydı. Bu düalist düşünce onun hem evreni anlamlandırmasında hem de buna bağlı olarak yaşamın düzenlenmesinde önemli bir unsurdu ki bir şeyin zıttı ile kaim olması simgesel sisteme de çeşitli anlam yüklemeleri ile sirayet ediyordu.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abû'l-Farac. (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*. çev. Ernest A. Wallis Budge – Ömer Rıza Doğrul. (I-II). Türk Tarih Kurumu.
- Alekseyev, N. A. (2013). *Türk Dili Sibiryaya Halklarının Şamanizmi*. çev. Metin Ergun. Kömen Yayınları.
- Allsen, T. T. (2019). *The Steppe and the Sea. Pearls in the Mongol Empire*. University of Pennsylvania Press.
- Allsen, T. T. (1997). *Commodity and Exchange in the Mongol Empire: a Cultural History of Islamic Textiles*. Cambridge University Press.
- Allsen, T. T. (2001). *Culture and Conquest in Mongol Eurasia*. Cambridge University Press.
- Babur. (1987). *Vekayi Babur'un Hâtıratı*. çev. Reşit Rahmeti Arat. (I-II). Türk Tarih Kurumu.
- Baykuzu, T. D. (2013). İslam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur ve Kurluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53/1, 221-250.
- Biran, M. (2015). Introduction: Nomadic Culture. *Nomads as Agents of Cultural Change. The Mongols and Their Eurasian Predecessors*. ed. Reuven Amitai vd. University of Hawai'i Press, 1-19.
- Bourdieu, P. (1977). Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Economie. Société. Civilizations* 3, 405-411.
- Boyle, J. A. (1971). *The Successors of Genghis Khan* Translated Form the Persian of Rashid-al-din. Columbia University Press.
- Cüveynî. (1988). *Tarih-i Cihangüşa*. çev. Mürsel Öztürk. (I-III). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çakır, E. (2022). Gelin Kuşağı: Bekâret Kuşağı mı Bereket Kuşağı mı?. *Milli Folklor* 17/134, 145-158.
- D'ohsson. (2006). *Moğol Tarihi*. çev. Ekrem Kalan-Qiyas Şükürov. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Eliade, M. (2017a). *İmgeler ve Simgeler*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Doğubatı Yayınları, 2. Basım.
- Eliade, M. (2017b). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed'den Reform Çağı'na*. çev. Ali Berktaş. Alfa Yayınları.
- Eliade, M. (2018). *Şamanizm*. çev. İsmet Birkan. İmge Kitabevi.
- Esin, E. (1980). 'Kur-Çurşak': (the Iconography of the Honorific Turkish Belt, in the Light of Inscriptions and Written Records). *Central Asiatic Journal* 24(3/4), 159-184.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. Kabalıcı Yayınları.
- Firdevsî (2009). *Şahnâme*. çev. Necati Lugal. Kabalıcı Yayınları.
- Grousset, R. (2015). *Stepler İmparatorluğu Atillâ, Cengiz Han, Timur*. çev. Halil İnalçık. Türk Tarih Kurumu, 2. Basım.
- İbn Bibi. (2020). *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme*. çev. Mürsel Öztürk. Türk Tarih Kurumu.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*. (I-II). Türk Tarih Kurumu 1998.
- Jisheng, X. (2001). The Mythology of Tibetan Mountain Gods: An Overview. *Oral Tradition* 16/2, 343-363.
- Kâşgarî. (2007). *Dîvânü Lugâtî't-Türk*. çev. Serap Tuba Yurteser – Seçkin Erdi. Kabalıcı Yayınları.
- Kradin, N. (2013). Chinggis Khan, World System Analysis and Preindustrial Globalization, *Entelequia: Revista Interdisciplinar* 15, 169-188.
- Moğolların Gizli Tarihi*. (2010). çev. Ahmet Temir. Türk Tarih Kurumu.
- Mostaert, A. (1950). Sur quelques passages de l'Histoire secrète des Mongols. *Harvard Journal Asiatic Studies* 13(3/4), 285-361.
- Onon, U. (2001). *Secret History of the Mongols: The Life and Times of Chinggis Khan*. Routledge&Curzon.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. (I-V). T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rashiduddin Fazlullah. (1998). *Jâmi'u't-Tawârikh, Compendium of Chronicles*. çev. W. M. Thackston. (I-III), Harvard University Press.
- Roux, J. P. (1975). Quelques objets numineux des Turcs et des Mongols. I. Le bonnet et la ceinture. *Turcica Reueur d'etudes Turques* 8, 50-64.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. çev. Aykut Kazancıgil. İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. çev. Aykut Kazancıgil - Ayşe Bereket. Kabalıcı Yayınları.
- Saraçoğlu, E. (2021). Felsefede Zamanın Araçsal Anlamının İrdelenmesi. T. C. Maltepe Üniversitesi. <https://kesifaraci.com/index.jsp?modul=advantage-search&p=1&operator=or&fields=all&searchword=burhan+o%C4%9Fuz>.
- Sarıkaya, M. (2007). Türkçe Adlandırma İnsan ve Hayvan Soybirliğinin Bir Yansıması Olarak Kur/Kuru/Kuro; Kır/Kırı/Kiro; Kurd/Kırd/Kürd Kelimelerinin Türkçe 'qur' 'halka, kemer, kuşak; nesil' Kelimesiyle İlgisi. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, 1511-1523.
- Schram, L. M. J. (1957). The Monguors of the Kansu-Tibetan Border: Part II. Their Religious Life. *Transactions of the American Philophical Society* 47/1, 1-64. <https://doi.org/10.2307/1005729>.
- Şebânkâreî. (1394). *Mecma'u'l-ensâb*.

Vladimircov, B. Y. (1950). *Cengiz Han*. çev. Hasan Âli Ediz. Milli Eğitim Basımevi.
Yusuf Has Hacib. (2008). *Kutadgu Bilig*. çev. Reşit Rahmeti Arat. Kabalıcı Yayınları.